

მამუკა ცუხიშვილი

იაკობ თარაშვილი – ერთგული რაინდი

უპირველეს ყოვლისა, განსაკუთრებული პატივისცემით უნდა მოვიგონოთ აწ განსვენებული **შალვა მარკოზაშვილი**, რომელიც ნახევარი საუკუნე ემსახურა ილია ჭავჭავაძის საგურამოს სახლ-მუზეუმს და ვისი დამსახურებითაც იაკობ თარაშვილის საფლავი დაკარგვას გადაურჩა. აქვე შევნიშნავთ, დაზუსტებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ იაკობ თარაშვილი ნამდვილად თარაშვილია და არა „თორაშვილი“ ან „ბიტარიშვილ-ბიტარაშვილი“, როგორც მას ზოგიერთი ავტორი იხსენიებს.

ჩვენი გამოკვლევით, თარაშვილები ნამდვილად ცხოვრობდნენ გურამიანთკარში, რასაც ვერ ვიტყვით ბიტარაშვილ-ბიტარიშვილებზე (საქ. ცენტრალური არქივის ფონდები), რაც იმაზე მიუთითებს, რომ იაკობი სწორედაც რომ თარაშვილია და არა სხვა გვარისა, ამასვე ადასტურებს მისი მამის საფლავის ქვის წარწერაც.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II ლოცვა-კურთხევით და საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობის (გვ. კოპლატაძე, გრ. რუხაძე) ინიციატივითა და ღვაწლით კეთილმოეწყო იაკობ თარაშვილის საფლავი და დაიდო ქვა, რომელიც აღარასოდეს დაკარგავს წარწერას.

ეს ის იაკობ თარაშვილია, რომელიც წინამურის ტრაგედიას ემსხვერპლა და ილიას ერთგული თანმხლები იყო მისი ცხოვრების უკანასკნელ ათწლეულში.

* * *

შალვა მარკოზაშვილი ბრძანებს: „საგურამოელი იაკობ თარაშვილი ობლობაში აღიზარდა. მისი ბიძა ალექსი თარაშვილი ჭავჭავაძის მამულში მეურმედ მუშაობდა. გულმართალი და შრომისმოყვარე კაცი იყო. ერთ დღეს ალექსიმ თავისი პატარა, ოთხი თუ ხუთი წლის ძმისწული თან წაიყვანა; როცა ილიამ და მისმა მეუღლემ პატარა ნახეს, მოეწონათ, იკითხეს მისი ვინაობა და ალექსიმაც მოკლედ გააცნო ბავშვი“. „სასკოლო ასაკის ბიჭს

ქალბატონმა ოლღამ წერა-კითხვა შეასწავლა და ქალაქიდან საყმაწვილო წიგნებიც ჩამოუტანა; გონებამახვილი ბავშვი ადვილად ითვისებდა ყველაფერს“.¹

„მაშინ იაკობი ათი თუ თორმეტი წლის ბიჭი იქნებოდა, როცა ილიამ ალექსის სთხოვა, ეს ბავშვი ჩვენ ძალიან მოგვწონს, შევეჩვიეთ და კარგი იქნება, რომ სულ ჩვენთან იყოს, არაფერს მოვაკლებთო... გადიოდა წლები და იაკობი ილიას ოჯახში ყალიბდებოდა ღირსეულ ჭაბუკად. იყო გულმართალი, შრომისმოყვარე და თავაზიანი... იაკობი იმდენად ახლოს იყო ილიასთან, რომ რამდენჯერმე ერთად იმოგზაურეს ეტლით არა მარტო თბილისში, არამედ ყვარულშიც. 1906 წელს კი პეტერბურგშიც თან ახლდა ილიას“.²

ბატონი შალვა არის მემკვიდრე იაკობ თარაშვილისა. მანვე შეკრიბა ხალხში გაბნეული მწირი ცნობები და მოგვარა ერთ პატარა წერილში თავმოყრილი.

აღსანიშნავია ისიც, რომ თარაშვილები იყვნენ აზნაურებიც და გლეხებიც. მაგალითად, „დარისპან თარაშვილი ხელმოკლე აზნაურიშვილი იყო, უსწავლელი, მაგრამ მუშაობას არ უფრთხობდა. როგორც ქართველებს სჩვევიათ, უყვარდა მოლხენა და ოჯახსაც ეტყობოდა“.³ თუმცა, ზოგიერთის, მაგ., აწ განსვენებული პროფ. გივი ჟორდანიას აზრით, იაკობ თარაშვილი ეროვნებით ოსი იყო: „პირველ ყოვლისა დილევსკიმ (გამომძიებელი — მ. ც.) გააკეთინა დაღუპულთა — ილიასი და მასთან ერთად მოკლული მისი მსახურის — ეროვნებით ოსის, იაკობ თარაშვილის გვამები დუშეთის მაზრის ექიმს აბელ იაშვილს“,⁴ მაგრამ რის საფუძველზე რაცხს გ. ჟორდანიას იაკობს ოსად, ეს ჩვენთვის უცნობია.

იაკობ თარაშვილი ღირსეული ქართველია და ამაში ქვემოთ დავრწმუნდებით.

* * *

ილიას ვერაგული მკვლელობის შესახებ პირველ ცნობებს გვაწვდის გაზეთი „ისარი“: „საგურამოს გზაზე მოუკლავთ ილია ჭავჭავაძე და დაუჭრიათ მისი მეუღლე“.⁵ იმავე გაზეთში ვკითხულობთ: „განსვენებული ილია, რაც პეტერბურგიდან ჩამოვიდა, თითქმის სულ საგურამოში სცხორებოდა. მხოლოდ 27 აგვისტოს ჩამოსულა იგი მეუღლით ტფილისში. წამოსვლისას უთქვამს, სადამოთი დავბრუნდებიო, მაგრამ აღარ დაბრუნებულა და 30 აგვისტომდე დარჩენილა აქ.“

ამ დღეს დილით, ასე 10 საათზედ, განსვენებული მეუღლითურთ საკუთარს ეტლით გამგზავრებულა საგურამოს. წასვლის წინ, როგორც

¹ შ. მარკოზაშვილი, მოგონებანი წმიდა ილია მართალზე, თბილისი, სსგ., 2002, გვ. 112.

² იქვე.

³ ა. ერისთავ-ხოშტარია, მოთხრობები, „დარისპან თარაშვილი“, ტფილისი, 1913, გვ. 169.

⁴ გ. ჟორდანიას, მარტვილობა მესიისა, თბილისი, 2005, გვ. 181.

⁵ გაზ. „ისარი“, 1907, 31 აგვისტო, თბილისი.

გავიგეთ, მეუღლეს ურჩევია ქმრისათვის, ნუ წავალთ დღეს, გზაში საშიშაო, მაგრამ ილიას თავისი არ დაუშლია.

მკვლევლობა მომხდარა საგურამოს მახლობლად, ამ სოფლიდან ასე ხუთი ვერსის მანძილზე, ნაშუადღევს 1 ½ საათზე. იმ ადგილას ტყეა, საიდანაც მოულოდნელად გადმოვარდნილა ოთხი შეიარაღებული კაცი. მხეცებს ეტლი გაუჩერებიათ და მაშინვე შესდგომიან საზიზღარ საქმეს. ილიას თან ჰყოლია მსახური იაკობი, პატარაობიდანვე იმასთან აღზრდილი. იაკობი ეტლიდან გადმომხტარა და გაქცეულა ტყისკენ, მაგრამ ორი კაცი დასდევნებია და იქვე გაუთავებიათ. ეს არ უკმარიათ და თერთმეტ ადგილას დაუჭრიათ. დანარჩენი მისცვივიან ეტლს. ილიასათვის სამჯერ დაუხლიათ რევოლვერი. ორი ტყვია მოჰხვედრია შუბლში, ერთი გულში. დაჭრილს ხმის ამოდებაც კი ვერ მოუსწრია და იქვე დაუღევია სული“...⁶

გაზეთ „ისარი“ 1 სექტემბრის ნომერში ვკითხულობთ: „...ათის ტყვიით არის განგმირული საბრალო ახალგაზრდა ბიჭი, თორაშვილი, რომელიც ილიას ახლდა...“ მოკლულები სულ გაძარცვულნი იყვნენ: „არა ჩანს ილიას პალტო, პიჯაკი, ჟილეტი, ოქროს საათი, სათვალე და პატარა ბოღჩა, სადაც საბუთის ქაღალდებს ინახავდა ხოლმე, აღარც საფულე ქისაა. მხლებლისათვის კი ჩექმებიც გაუხდიათ; აღარ ჩანს აგრეთვე რევოლვერები, რომლებიც ილიასა და მის მხლებლებს ჰქონიათ თან“.⁷

იმავე დღეს (1 სექტემბერს) გამოცემული გაზეთი „ზაკავკასიე“ განსხვავებულ ინფორმაციას გვაწვდის: „ილია ჭავჭავაძე, წელს იენისში პეტერბურგიდან რომ დაბრუნდა, დაბინავდა ს. საგურამოში, ცოლის მამულში, რომელიც მდებარეობს ტფილისიდან 30 ვერსზე. ორშაბათს, 27 აგვისტოს, დილით ილია თავის ცოლით (ოლგა თადეოზის ასული გურამიშვილისა) და მოსამსახურე იაკობ თორაშვილის თანხლებით, თავის საკუთარი ეტლით წამოვიდა ტფილისში და დაიბარა, რომ იმავე საღამოს დაბრუნდებო. სოფელში დარჩნენ მოურავი ჯაში და თ. ზ. ჭავჭავაძე, ილიას ნათესავი, რომელიც უკვე ერთი თვე იყო მასთან სტუმრათ. გავიდა ორი დღე და ილია არ დაბრუნებულა. ოთხშაბათს დაბრუნდა რაღაც საქმისათვის იაკობი და თქვა, რომ ილია დაბრუნდებოდა ხუთშაბათს, 30 აგვისტოს, 1 საათზე დღით, და ისევ წამოვიდა ტფილისში. ხუთშაბათს ილია ცოლითა და იმავე იაკობის თანხლებით წავიდა ტფილისიდან დილის 11 საათზე. შუადღის მეორის ნახევარზე ისინი მიუახლოვდნენ წიწამურს, რომელიც მდებარეობს საგურამოდან 4 ვერსზე. მოსამსახურე იაკობმა დაინახა ოთხი, თოფებითა და რევოლვერებით შეიარაღებული კაცი და გადმოხტა ეტლიდან. შეიარაღებულებმა დაუწყეს სროლა იაკობს და მოჰკლეს. შემდეგ გააჩერეს ეტლი და რამდენჯერმე ესროლეს ილიას. კნეინა ოლგას ავაზაკებმა სცემეს თო-

⁶ გაზ. „ისარი“, 1907, 2 სექტ. თბილისი.

⁷ გაზ. „ისარი“, 1907, 2 სექტ. თბილისი.

ფის კონდახებით პირსა და თავზე; ქალმა გრძნობა დაჰკარგა და წაიქცა“.⁸

როგორც ვხედავთ, ილიას მკვლელობის მაუწყებელი პირველი წყაროები იაკობის გვარს ამახინჯებენ და ნაცვლად „თარაშვილისა“ წერენ „თორაშვილს“, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ პრესას იმთავითვე აკლდა პასუხისმგებლობა და სერიოზული დამოკიდებულება ფაქტების მიმართ, რასაც ამ საქმესთან დაკავშირებული სხვა ფაქტების არაერთგვაროვნად გადმოცემაც ადასტურებს.

მოგვიანებით გაზ. „ისარში“ ვკითხულობთ: „ილია ჭავჭავაძის მოსამსახურეს იაკობ ბიტარაშვილს ჰქონდა ორი ჭრილობა ტყვიისაგან და 21 საფანტისაგან. ტყვია, რომელიც იმის გვამიდან ამოვიღე, იყო რგვალი და იმ ზომისა, როგორსაც კაჟიან თოფისთვის ხმარობდნენ უწინ. ნახვრეტნი ტყვიისაგან ილიასა და ბიტარაშვილის სხეულზე ერთის ზომისაა დაახლოებით. ამიტომ ვფიქრობ, რომ ილია ჭავჭავაძე იმგვარის ტყვიისაგან არის მოკლული, როგორითაც იაკობ ბიტარიშვილი. ექიმი ა. იაშვილი“.⁹

დავინტერესდით 1907 წლის აგვისტო-სექტემბრის მოვლენების თანმიმდევრობით, გავეცანით დაკითხვისა და გვამების დათვალიერების ოქმებს, აქვე მოგვყავს უცვლელად იაკობ თარაშვილის (დოკუმენტში: ბიტარიშვილის) გვამის გაკვეთის აქტი.

„1907 წლის 31 აგვისტო.

იაკობ ბიტარიშვილის გვამის გაკვეთის აქტი.

აქტი. 1907 წლის 31 აგვისტო. მე, დუშეთის მაზრის გამომძიებელი, გამოვცხადდი სოფელ გურამიანთკარში და ქვემოთ დასახელებული თანამონაწილეების თანდასწრებით და დუშეთის მაზრის ექიმის იაშვილის მეშვეობით მოვახდინე ადგილობრივი მცხოვრების იაკობ ბიტარიშვილის გვამის გაკვეთა მისი სიკვდილის მიზეზის დადგენის მიზნით.

გარეგანი დათვალიერება. გვამი დასვენებულია მაგიდაზე, ადგილობრივი მემამულის თავად ილია გრიგოლის ძე ჭავჭავაძის სახლში. იგი საშუალო სიმაღლის, მკვრივი აგებულების, შეხედულად 30 წლამდე ასაკისაა. აცვია ახალუხი, ჩითის პერანგი და სატინის შარვალი. ფეხზე შავი წინდები აცვია. ორივე მუხლის ქვედა ნაწილზე წითელი ფერის ადგილობრივი მაუდის ნაჭერი აქვს შემოხვეული. გვამის გვერდით დევს ჩოხა, რომლის საყელო გასისხლიანებულია. სახე, გულმკერდი, მუცელი და ორივე ხელის მტევნები გასისხლიანებულია. სახის მარცხენა მხარე და კისერი, აგრეთვე მარცხენა ყური თოფის წამლით მიღებული სიღამწერისაგან მთლად გამაგებულია. ტუჩებზე სისხლი აქვს შემხმარი. მარცხენა ლოყაზე შეიმჩნევა ცერა თითის სიგანის ცეცლხნასროლი ჭრილობა, რომლის მრგვალი ზრველი შიგნით და ქვევით მიემართება. ქვედა ყბის მარცხენა ლავიწი ჩამსხვრეულია. გულმკერდის ძელის ზედა ნაწილის შუაში მდებარეობს

⁸ გაზ. „ზაკაკაზი“, 1907, 1 სექტ.

⁹ გაზ. „ისარი“, 1907, 23 სექტემბერი.

მცირე, ცერა თითის სიგანის ჭრილობის ხერეღი. ამ ჭრილობის ირგვლივ და კისრის წინა მხარეზე განლაგებულია საფანტით მიყენებული 21 ჭრილობა. ორი საფანტი ისინჯება გულმკერდის კანის ქვეშ. მარცხენა ბეჭის ქვედა კუთხეში ისინჯება მყარი სხეული, რომელიც ამოღებული იქნა და მრგვალი ტყვია აღმოჩნდა. გულმკერდის ქვეშიდან ასევე ორი საფანტი იქნა ამოღებული.

შინაგანი დათვალიერება. კისრის ორგანოები: კისრის კანქვეშა უჯვრედები სისხლითაა გაჟღერებული. კისრის მიდამოებიდან რვა ცალი მრგვალი საფანტი იქნა ამოღებული. ხორხის ქვემოთ სასუნთქი მილის წინა კედელი საფანტითაა გახერეტილი.

გულმკერდის ღრუ, გულმკერდის ძვლის ზედა ნაწილი ტყვიითაა გახერეტილი. ჭრილობის ხერეღი შემდეგ მარცხენა ფილტვის ქვედა ნაწილში ფუძესთან ახლოს გადის. ხერხემალთან ახლოს მეშვიდე ნეკნი გახერეტილია. ჭრილობის ხერეღი ამ ნეკნის უკან ზურგის კანქვეშ მთავრდება. მარცხენა ფილტვის ზედა წილადში საფანტით მიყენებული ერთი ჭრილობა აღმოჩნდა. გულმკერდის ღრუ თხევადი შედედებული სისხლითაა სავსე. ორივე ფილტვი და გული სწორი განვითარებისაა, რაიმე პათოლოგიური ცვლილების კვალი არ გააჩნიათ.

დუშეთის მაზრის ექიმი ა. იაშვილი.

გამომძიებელი ვ. დილეკსკი.

თანამოწმეები: სოფელ გურამიანთკარის მცხოვრებნი სიმონ ჩიხაშვილი და ვასილ ნარიმანიძე. ორივე წერა-კითხვის უცოდინარი.

მოსაზრება: იაკობ ბიტარიშვილს ორი ჭრილობა მიყენებული აქვს ტყვიით, ხოლო 21 ჭრილობა საფანტით. სავარაუდოა, რომ ყველა ჭრილობა მიყენებულია ერთი ორლულიანი თოფით ან ორი სანადირო თოფით. სავარაუდოა, რომ ერთ-ერთი ორლულიანი თოფის ერთი ლულა ტყვიით და საფანტით იყო დატენილი. ბიტარიშვილის სიკვდილი გამოიწვია ტყვიით მიყენებულმა ჭრილობამ, კერძოდ, ფილტვისა და გულმკერდის სისხლძარღვების დაზიანებამ. ლოყაზე ტყვიით მიყენებული მეორე ჭრილობა სიცოცხლისათვის საშიშ მძიმე დაზიანებას მიეკუთვნება. ეს ჭრილობა, სახის სიღამწერის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, მიბჯენითი სროლით უნდა იყოს მიყენებული. სხეულიდან ამოღებული ტყვია მრგვალი ფორმის და მცირე კალიბრისაა, მოცულობით კაჟიან თოფებს რომ ტენიან, იმ ტყვიისნაირია.

დუშეთის მაზრის ექიმი ა. იაშვილი¹⁰.

გაზ. „ისარში“ დაბეჭდილი ამონარიდი და აქტის ბოლო მონაკვეთი ერთმანეთს არ ემთხვევა. ასევე 1 სექტემბრის ნომერში ვკითხულობთ: „ილია ჭავჭავაძის შუბლი ბერდენას ტყვიით (ბერდენის თოფის გილზი ნახეს) არის ჩანგრეული, ის შუბლი, რომლის ნაფიქრსაც არა ერთსა და ორის

¹⁰ საქ. ეროვნული არქივი, ფ. 116, აღ. 1, ს. 13363, ს. ფ. 47-48.

თაობისათვის ახალი ფიქრები აღუძვრის, ბერდანის ტყვიით არის განგმირული ილია ჭავჭავაძის გული, რომლის ნაგრძობსაც ქართველთა მრავალი თაობისათვის გული აუძგერებია და თვალთაგან ცრემლი უღვრევენება. და ამის ჩამდენი საბედისწერო ტყვია ქართველის გამოსროლილია!

ათის ტყვიით არის განგმირული საბრალო ახალგაზრდა ბიჭი თარაშვილი, რომელიც ილიას ახლდა.¹¹

როგორც ვხედავთ, ექიმ იაშვილის მიერ 31 აგვისტოს შედგენილი აქტი იაკობ თარაშვილის სიკვდილის მიზეზად ორი ტყვიითა და 21 საფანტით მიყენებულ ჭრილობებს ასახელებს, განსხვავებით გაზეთ „ისარში“ მოცემული ცნობისაგან (1 სექტემბერი), რომლის მიხედვით იაკობი „ათი ტყვიით იყო განგმირული“. მიუხედავად ამისა, დასკვნის გამოტანა იმის თაობაზე, რომ იაკობი მკვლელებმა ფაქტობრივად დახვრიტეს, მაინც შეგვიძლია, რის საფუძველსაც აქტში შემორჩენილი ერთი დეტალი გვაძლევს, სახელდობრ, რომ ლოყაზე მიყენებული სიცოცხლისათვის საშიში ჭრილობა იაკობისთვის მიბჯენითი სროლით უნდა ყოფილიყო მიყენებული,

ილიას მკვლელობის თანამონაწილემ გიორგი (იგივე თომა) ხიზანიშვილმა ბოქაულს უამბო შემდეგი: „წინა ღამეს (29.08.1907 — მ. ც.) მოვიდნენ ჩემთან წიწამურში ივანე ინაშვილი, გიგლა ბერბიჭაშვილი, პავლე ფშავლიშვილი (იგივე აფციაური) და ერთი იმერელი, რომლის გვარი და სახელიც მე არ ვიცოდი. ივანე ინაშვილმა სთქვა, ჩვენ გამოგვგზავნა კომიტეტმა, რომ ჭავჭავაძე მოვკლათ, რადგან ის აწუხებს გლეხებსო. იმ ღამესვე ესენი სულ ერთად წავიდნენ ტყეში და მე მითხრეს, დილით ადრე იმათთან მივსულიყავ. მეორე დღეს დილით მეც იმათთან ავედი მაღალ ტყეში. იქ იმათ მე და ფშავლიშვილი დაგვაყენეს დარაჯებად — ფშავლიშვილი ქალაქის მხრიდან, ხოლო მე საგურამოს მხრიდან და გვითხრეს, როცა მოდიოდეს, დაგვისტვინეო. თითონ ინაშვილი, ბერბიჭაშვილი და იმერელი გზას ქვევით ჩავიდნენ.

როცა გამოჩნდა ეტლი ჭავჭავაძისა, პირველმა დაინახა ფშავლიშვილმა და დაუსტვინა, იმავე დროს გაიქცა ინაშვილისკენ. როცა მივიდა იმ ალაგას ეტლი, ერთბაშად წაესივნენ ყველანი და სროლა დაუწყეს, მე კი ისევ მაღლა ვდარაჯობდი. როცა მოკლეს ჭავჭავაძე და დაბლა გადმოვარდა გულადმა ეტლიდან, მივარდა ბერბიჭაშვილი და თოფის კონდახით დაუწყო თავში ცემა კნიენას. იმავე დროს ინაშვილმა ილიას საათი ააგლიჯა. როცა ისინი ამას აკეთებდნენ, მე ჩემს ალაგას ვდარაჯობდი, რომ ყაზახები ან სტრაჟნიკები ან პოლიციელები არ მოსულიყვნენ. როცა კნიენას დაუწყო ცემა კონდახით ბერბიჭაშვილმა, მაშინ ლაქია გადმოხტა ეტლიდან და რეკოლვერი ესროლა მათ. არ ვიცი, დაიჭრა ვინმე თუ არა. ამის გამო სუყველანი გამოეკიდნენ ლაქიას. ლაქია გაიქცა ქვემოთ ჯაგებისკენ. იქ

¹¹ გაზ. „ისარი“, 1907, 1 სექტ.

რამდენჯერმე თოფები დაახალეს. არ ვიცი, მოჰკლეს თუ არა“.¹²

გიორგი ხიზანიშვილი ისეთივე მკვლეელია, როგორც ინაშვილი, ბერბიჭაშვილი და ფშავლიშვილი. ამ ჩვენებით, როგორც ვხედავთ, ორჯერ იმართლა თავი, რომ: „მე ჩემს ალაგას ვდარაჯობდიო“, რითაც უნდოდა მოეხდინა თვითრეაბილიტაცია და, ცხადია, იაკობსაც ჩირქი მოსცხო, ვითომდაც ილიას მკვლელობისას იგი ეტლში მშვიდად მჯდარა და მხოლოდ მაშინ გადმოხტარა იქიდან, როცა გარეწარ მკვლელ ბერბიჭაშვილს თოფის კონდახით დაუწყია ოლღას ცემა.

ხიზანიშვილის ჩვენებაში სწორი უნდა იყოს ის ფაქტი, რომ იაკობმა მკვლელებს თოფი თუ რევოლვერი ესროლა, რაც სხვა ფაქტებიდანაც მტკიცდება.

„ზუსტი სურათი ასეთი იყო. მიუახლოვდა თუ არა ეტლი დათქმულ ადგილს, სადაც მკვლელები იყვნენ ჩასაფრებულნი, თედო ლაბაურმა, რომელიც წინასწარ იყო მკვლელთაგან გაფრთხილებული, ეტლი შეაჩერა. ტყვიდან გამოცვივდნენ „იმერელი“, ბერბიჭაშვილი, ინაშვილი, ფშავლიშვილი (იგივე აფციაური). პირველი ტყვია ილიას ესროლეს. მგოსანმა იარაღის ამოღება მოასწრო და ერთი შესძახა — „რას სჩადიხართო“. ტყვიამ შიგ გულში გაუარა და სამუდამოდ დახუჭა თვალი. შუბლი თოფის კონდახის ორჯერ დარტყმით ჩაუმტვრიეს.

ბერბიჭაშვილმა თოფის კონდახი ურტყა თავში ოლღას და იგი თავგაჩეხილი ეტლიდან გზის პირს გადავარდა. სუფრაჯი იაკობ თარაშვილი კოფოდან გადმოხტა, მკვლელებს რამდენჯერმე ესროლა, ბერბიჭაშვილი ფეხში დაჭრა და არაგვის მხარეს ტყეში გაიქცა, მაგრამ მკვლელები გაეკიდნენ და იაკობი ტყეში ჩაცხრილეს. 13 ჭრილობა ჰქონდა, 2 ტყვიით და 11 საფანტის თოფით. როგორც შემდეგ ექსპერტი იაშვილი ივარაუდებს, მისთვის იმავე თოფიდან უსვრიათ ტყვია, რომლითაც ილია მოკლეს...“¹³

ნ. გრიგალაშვილის მიერ აღწერილ ფაქტში სიმართლე მხოლოდ ისაა, რომ „იაკობ თარაშვილი კოფოდან გადმოხტა, მკვლელებს რამდენჯერმე ესროლა, ბერბიჭაშვილი ფეხში დაჭრა...“ პირველი ტყვია ეტლის კოფოზე მჯდარ იაკობს მოხვდა, თუ ილიას, ეს არ არის განსჯის თემა. მთავარი ისაა, რომ იაკობ თარაშვილმა მყისიერი რეაგირება მოახდინა მკვლელების ტყვიდან გამოცვენისთანავე, რაც შემდეგიდან იკვეთება: „ჩვენ დავალეული გვქონდა მკვლელობის აქტის შესრულება, ხოლო მეეტლე ლაბაურს დავალეული ვქონდა დანიშნულ ადგილზე ნელა წამოეყვანა ეტლი. სწორედ იმ ადგილზე, სადაც ახლა ძველი დადგმული, ძველად გზა იყო. როგორც კი ეტლი მიუახლოვდა ხიზანიშვილს, მან მიზანში ამოიღო და ესროლა ილია ჭკვჭავაძეს; პირველივე ტყვია მოხვდა. გაისმა ქალის კივილი. ილიას სიკვდილისთანავე წამოვარდა იაკობ ბიტარიშვილი, რომელიც ფეიქრიშ-

¹² გაზ. „ისარი“, 1908, 23.02.

¹³ ნ. გრიგალაშვილი, თანამდევნი სული, ნაწ. II, თბილისი, 2011 წ. გვ. 263.

ვილის ტყვიით იქნა მოკლული. ფეიქრიშვილის თოფის გასროლისთანავე ყველა გამოვიდა ტყიდან, ჩვენც ვისროლეთ. მე დაეიჭერი მუხლის თავზე მსუბუქად“.¹⁴

ეს არის ამონარიდი ბერბიჭაშვილის დაკითხვის ოქმიდან, რომელიც მიცემულია წინასწარი ძიებისათვის 1941 წლის 29 მაისს.

ამ მონათხრობიდან საყურადღებო არის ის, რომ იაკობ თარაშვილი არ გადმომხტარა ეტლის კოფოდან და არ გაქცეულა ტყისკენ (როგორც ამას თითქმის ყველა აღნიშნავს), არამედ „ილიას მკვლელობისთანავე წამოვარდა იაკობ ბიტარაშვილი...“ და ესროლა მკვლელებს.

თუ არა იაკობმა, მაშ, ვინ დაჭრა ბერბიჭაშვილი, თანამზრახველებმა? ეს გამოირიცხებულია. ბერბიჭაშვილი მუხლში მძიმედ დაიჭრა იაკობის იარაღიდან გასროლილი ტყვიით, რამაც კიდევ უფრო განარისხა მკვლელები. ჩვენებათა სხვადასხვაობის მიუხედავად, საქმის ვითარებაში საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლო კარგად გარკვეულა, რაზეც მის მიერ შედგენილი საბრალმძებლო დასკვნა მეტყველებს, რომელიც შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიის ცენტრალურ არქივშია დაცული: „1907 წლის 30 აგვისტოს ქ. თბილისიდან სოფელ საგურამოში გაემგზავრა დიდი ქართველი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ილია გირგოლის ძე ჭავჭავაძე თავისი მეუღლის ოლღა თადეოზის ასული ჭავჭავაძის, მსახურ იაკობ ბიტარაშვილის და მეეტლე თედო ლაბაურის თანხლებით. სოფ. წიწამურთან ახლოს შარაგზაზე ტყიდან მათ მოულოდნელად თავს დაესხა შეიარაღებული ბანდიტთა ჯგუფი, რომელთაც პირველი გასროლისთანავე ბერდენის ტყვიით განგმირეს მწერალი ილია ჭავჭავაძე, თოფის კონდახით გაუტყნეს თავი ორ ადგილას, მოკლეს ილია ჭავჭავაძის მსახური იაკობ ბიტარაშვილი, რომელმაც შეიარაღებული წინააღმდეგობა გაუწია ბანდიტებს და უმოწყალოდ სცემეს თოფის კონდახით ილია ჭავჭავაძის მეუღლეს ოლღას, გაძარცვეს დაზარალებულნი და თავი შეაფარეს საგურამოს ტყეს“.¹⁵

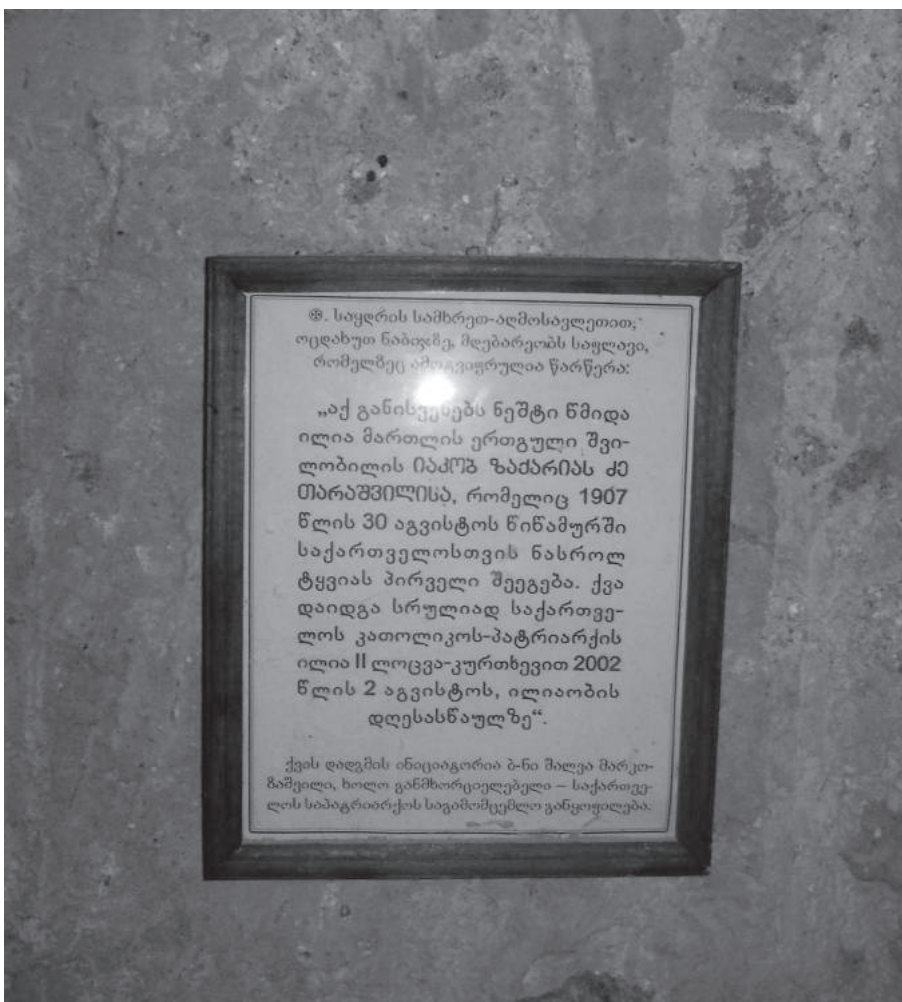
„ბრ. ბერბიჭაშვილის ჩვენებით, მკვლელობის ყველა მონაწილე 1907 წლის 30 აგვისტოს ჩასაფრდა დანიშნულ ადგილას და ელოდნენ თბილისიდან გამომგზავრებული ილია ჭავჭავაძის ეტლის გამოჩენას. მეეტლე თედო ლაბაურმა მართლაც შეაჩერა ეტლი თანახმად მოლაპარაკებისა და ამ დროს თავს დაესხა შეიარაღებული ჯგუფი ილია ჭავჭავაძის ეტლს. პირველი გასროლისთანავე მოკლეს იგი და ორ ადგილას თოფის კონდახით გაუტყნეს თავი. მოკლეს ილია ჭავჭავაძის მსახური იაკობ ბიტარაშვილი, რომელმაც შეიარაღებული წინააღმდეგობა გაუწია თავდამსხმელებს და დაჭრა კიდევ რევოლვერის ტყვიით ფეხში მკვლელობის ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე გიორგი ბერბიჭაშვილი (ხაზი ყველგან ჩვენია — მ. ც.). თოფის კონდახებით უმოწყალოდ სცემეს ილია ჭავჭავაძის მეუღლე ოლღა ჭავჭავაძე, ყურე-

¹⁴ საქართველოს შსს აკადემიის ცენტრ. არქივი, 17612-60, ტ. 1. ს. ფ. 24, 84.

¹⁵ საქართველოს შსს აკადემიის ცენტრ. არქივი, 17612-60, ტ. 2. ს. ფ. 248-256.

*იაკობ თარაშვილისა (მარჯვენა) და მისი მამის, ზაქარიას საფლავები.
საგურამოს სასაფლაო.*

*დაფა ღმრთისმშობლის საყდარში საგურამოს სასაფლაოზე.
ფოტოები ავტორისა.*

ბიდან მოაგლიჯეს საყურეები და გულიდან მედალიონი. გამარცხეს ილია ჭავჭავაძისა და მისი მსახურის იაკობ ბიტარაშვილის გვამები, ეტლიდან აიღეს მათი ბარგი და მიიმალნენ საგურამოს ტყეში.

სასამართლოს რწმენით ილია ჭავჭავაძე განგმირული არის ბრ. ბერბიჭაშვილის მიერ გასროლილი ტყვიით, რადგან იგი ყველაზე წინ იყო და **ილიას მსახურის მიერ გასროლილი ტყვიაც სწორედ მას მოხვდა**. ასეთი კი შეუძლებელი იქნებოდა იმ შემთხვევაში, თუ ბრ. ბერბიჭაშვილი სულყველაზე უკან იქნებოდა ჩასაფრებული ტყეში და იქიდან სრულიად არ გამოსულიყო, როგორც ამას თვით იგი უჩვენებს სასამართლო გამოძიებაზე.¹⁶

ზემოთ მოვიყვანეთ ამონარიდი გიორგი, იგივე გიგლა ბერბიჭაშვილის საბრალმდებლო განაჩენიდან, რომელიც გამოცხადდა 1942 წლის 5 იანვარს საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს დიდ დარბაზში; სასამართლოს თავმჯდომარეობდა მოსამართლე ი. ოდიშვილი, ეს არის ყველაზე სრული და ამომწურავი პასუხი კითხვაზე, როგორ მოიქცა იაკობ თარაშვილი ილიას საზარელი მკვლელობისას და გამოიჩინა თუ არა მან სამაგალითო თავდადება მისი აღმზრდელი პატრონისადმი.

1907 წლის 30 აგვისტოს (ძვ. სტ.) მომხდარმა წინამურის ტრაგედია საქართველოს ისტორიაში უდიდესი შავი ლაქა გააჩინა და რომლის წაშლა შეუძლებელია, მაგრამ სამაგიეროდ ჩადენილი მძიმე ცოდვის გამოსყიდვა შესაძლებელია. ამ ცოდვის გამოსყიდვისას არც ის უნდა იქნეს დავიწყებული, რომ ილიასთან ერთად ილიასა და სამშობლოს სიყვარულისა და ერთგულებისათვის სისხლი დაღვარა შვილივით მასთან შეზრდილმა 20 წლის ჭბუკმა იაკობ თარაშვილმა, რომლის შესახებ სრულიად სამართლიანად და დანაშაულებით წერს ერთი ჟურნალისტი გასული საუკუნის 10-იან წლებში: „ილია ჭავჭავაძის ხსოვნასა და პატივისცემას ქართველი საზოგადოების მიერ (მზრიდან — მ. ც.) ერთი ნაკლი ჩრდილაგს, რომელიც, ვფიქრობ, დანაშაულადაც უნდა ჩაითვალოს: როგორც ვიცით, გამხეცებულმა მკვლელებმა ილიასთან ერთად სიცოცხლეს გამოასალმეს პატარაობიდანვე ილიასთან გაზრდილი მსახური იაკობ თარაშვილი, რომელიც „ათი ტყვიით იქნა განგმირული“... ქართველი საზოგადოება უღრმეს პატივისცემით ეპყრობა ილიას ხსოვნას და ათას გეგმებს აღგენს იმის სახელის უკვდავსაყოფელად. იაკობ თარაშვილს, მართალია, არავითარი თვალხილული სამსახური არ მიუძღვის საზოგადოების წინაშე, იგი უბრალო გლეხი, უბრალო მომაკვდავი იყო, მაგრამ თუ იმას გაუხსენებთ, რომ იაკობი ილიასთან პატარაობიდანვე იყო გაზრდილი და შეთვისებული, არა ერთხელ გაუზიარებია ჭირი და ღზინი და ყოველთვის მზად იყო თავი გაეწირა და დაეცვა ილიას უვნებლობა, რაც დაამტკიცა თავის **მოწამებრივ სიკვდილით**, მაშინ უბრალო სამართლიანობის ვალად უნდა სდებდეს საზოგადოებას,

¹⁶ იქვე, 248-257.

ილიას ერთად არ დაიფიცოს სამარე და ხსენება თავგანწირული დიდბუნოვანი კაცისა.

სხვათა შორის, კვირას თ.-აზ. დებ. საკრებულოში დავესწარიტ საზოგადო კრებას, სადაც ბევრი დამსწრე თხოულობდა, რომ ილიას სამი ძეგლი უნდა აეგოსო: მთაწმინდაში, ერევნის მოედანზედ და წიწამურში, და არც ამ კრებაზედ და ჯერ არსად ერთი სიტყვითაც არ მოუხსენებიათ საბრალო იაკობი.

მე თუ მკითხავთ, სამართლიანობაც ამას მოითხოვდა და ილიას ნეშტიც უფრო მოსვენებას იგრძნობდა, რომ იმისთვის **თავგანწირული მეგობარი იაკობი** იმისავე გვერდით დამარხულიყო. რადგან ეს თავის დროზე არ მოხდა, ეხლა მაინც ოდნავად უნდა გამოაკეთოთ ჩვენი დანაშაული. ქართველმა საზოგადოებამ უნდა დააულოს ქ.შ.წ.კ. სახ. გამგეობას, რომ მარტოვად მაინც მოაწყოს იაკობ თარაშვილის სასაფლაო და შესაფერი ზედწარწერით, ამ პატარა, მაგრამ ღირსეული კაცის სახელიც შეაფაროს ილიას დიდებულ ჩეროს და მით უკვდავყოფს იგი...

გ. ახალციხელი¹⁷.

დასკვნის სახით ვიტყვით შემდეგს:

1. იაკობი ნამდვილად იმსახურებს იმას, რომ თავისი ნამდვილი გვარით იხსენიებოდეს. როგორც ზემოთ მოხმობილი მასალებიდან ირკვევა, იაკობი სწორედ თარაშვილი იყო.

2. იაკობ თარაშვილმა შეგნებულად გასწირა თავისი სიცოცხლე ილიას მკვლელების პასუხის გაცემისათვის. ამ ერთდროულად საზარელი და სამარცხვინო მკვლელობის მოვლენათა ლოგიკური განვითარება სრულ საფუძველს იძლევა იმისათვის, რომ ვენდოთ რუსულენოვან გაზეთში „ზაკაკაზიე“ გამოქვეყნებულ ცნობას, რომლის მიხედვითაც, „მოსამსახურე იაკობმა დაინახა ოთხი, თოფებითა და რევოლვერებით შეიარაღებული კაცი, გადმოხტა ეტლიდან. შეიარაღებულებმა დაუწყეს სროლა იაკობს და მოჰკლეს“. მას მხარს უმაგრებს ბრ. ბერბიჭაშვილის ჩვენებაც იმის თაობაზე, რომ ილიას მოკვლისთანავე „წამოვარდა იაკობი“, რომელიც ფეიქრიშვილმა მოკლა. თუმცა იგი არაფერს ამბობს იმის შესახებ, რომ სწორედ იაკობის ნასროლი ტყვიით დაიჭრა მუხლში, მაგრამ ადვილი გასაგებია, რისთვისაც მაღავეს ამ ფაქტს. მაშინ მას უნდა ეღიარებინა, რომ მკვლელებს წინ თვითონ მოუძღოდა და სწორედ მისი ტყვიით გაჩერდა დიდი ილიას გული. სწორედ მოვლენათა განვითარების ლოგიკური ანალიზის შედეგად გამოიტანა უმაღლესმა სასამართლომ დასკვნა, რომ იაკობმა შეიარაღებული წინააღმდეგობა გაუწია თავდამსხმელებს და დაჭრა კიდევ რევოლვერის ტყვიით ბერბიჭაშვილი.

¹⁷ გაზ. „ამირანი“, №149, გვ. 4. 04.09.1908.